

Grafiti in street art: živo tkivo urbanih prostorov

Konec leta 2015 je v Zagrebu nastala zanimiva pobuda za preimenovanje Željeznič kog mosta, poznanega tudi kot Zeleni most, v Hendrixov most. To je najstarejši zagrebški most, katerega zgodovina seže v leto 1862, ki pa je od takrat doživel številne spremembe. Če bo državljanska pobuda dosegla svoj cilj, bo doživel še eno spremembo in ga bodo uradno preimenovali. Zakaj? Zadeva postane bolj jasna, ko se dotaknemo ključnega elementa te zgodbe, ki je obenem tudi razlog, zaradi katerega je pobuda za preimenovanje mostu tudi nastala. V središču te zgodbe je *grafit*. Grafit *Hendrix* je na mostu stal desetletja, izpisali so ga vedno znova, kadar so pristojne službe obnovile most in ga izbrisale. Enako se je zgodilo tudi konec leta 2015: ob obnovi mostu so grafit izbrisali, toda takoj se je znova »pojaval« na istem mestu. Potem ko so objavili, da ga bodo spet izbrisali, je nastala Facebook iniciativa z imenom *Preimenujmo Željeznički most v Hendrixov most*. Pobudi se je v zelo kratkem času pridružilo kakih pet tisoč ljudi, nekoliko pozneje so jo podprle tudi Hrvaške železnice Infrastruktura, institucija, ki je pristojna za most. Prav ta je objavila zanimivo sporočilo za javnost: »Zahvaljujoč grafitu s priimkom slavnega rock glasbenika Hendrixa je ta most dobil zagotovo kulturni status in postal eden od simbolov urbane pop kulture mesta Zagreb in del kolektivne zavesti Zagrebčanov.« (HŽ Infrastruktura, 2015)

Govorimo torej o grafitu, ki je postal tako rekoč »urbani kult«

Zagreba, grafitu, ki je v pogovornem jeziku neuradno tudi preimenoval most, grafitu, ki je združil pet tisoč ljudi v državljanski (za zdaj virtualni) pobudi, in o grafitu, ki je večpomenski, čeprav je na pogled preprost, toda njegovi učinki so daljnosežni. Tako je denimo nekaj dni pred izrednimi parlamentarnimi volitvami leta 2016 na Hrvaškem postal tudi del predvolilne kampanje liste neodvisnih Most, to je politične platforme, ki se je na Hrvaškem izoblikovala kot »tretja možnost«. Most je takrat organiziral koncert v podporo Facebook iniciativi in podprl preimenovanje mostu (N1, 2016).

Kaj nam anekdota o Hendrixovem mostu pove o pričujočem tematskem bloku? Prav o takih stvareh razpravljamo v tem bloku, jih analiziramo, pojasnjujemo, primerjamo in raziskujemo različne oblike pisnih in likovnih intervencij v javni prostor. Iz primera Hendrixovega mostu lahko razberemo številne fenomene: grafit je postal motiv za mobilizacijo ljudi; grafit ima večplastne pomene, ki reflektirajo družbena stališča; grafit ima kulturno vrednost, s katero vpliva na poimenovanje prostora, graditev urbane identitete in jezika; grafit spreminja javno površino; grafit vstopa tudi v virtualni prostor; grafit postane politično orodje; grafit postane točka, okoli katere nastaja in se razvija specifično občutje, s katerim je povezana kultura spomina. In nazadnje, grafit ima tudi protestno noto.

V besedilih pričujočega bloka avtorji in avtorice odpirajo vse omenjene problemske točke in dodajajo tudi številne druge vidike proučevanja grafitov in *street arta*: od mobilizacijskih praks in aktivističnega pomena grafitov ter *street arta*, preko njihove digitalizacije in komercializacije, do identitetnih, zgodovinskih, subkulturnih, političnih in umetniških slogov izražanja. Blok s tem odpira širok, večperspektivni pregled sveta grafitov in *street arta*. Avtorji in avtorice so z raznolikimi teoretskimi pristopi in raziskovalnimi metodami ter različnim izborom tematik bloku dodali dinamiko, ki je lastna prav grafitom in *street artu*: fluidnost, odprtost, konceptualna širina, vendar z vedno prisotno kritiko, so značilnosti, ki razgibajo in oblikujejo naslednje strani.

Robert Bobnič daje teoretsko kritični vpogled na grafite in *street art*, katerega izhodišče so grafiti in *street art* sam. Besedilo Monike Kropelj analizira politično, aktivistično, mobilizacijsko in organizacijsko vlogo grafita in *street arta* v času vstaj 2012/2013 v Sloveniji. Proučuje jih kot izraz protesta in kritike »od spodaj« na eni strani, medtem ko jih na drugi razume kot prakso, ki z vstopom v javni prostor želi zbrati, mobilizirati in spodbuditi ljudi k aktivni participaciji v procesu družbenih sprememb. Sandi Abram raziskuje

grafite/*street art* iz druge perspektive: v analizi raziskuje odnos grafitov/*street arta* in tehnologije in njihov prenos v svet virtualnega. Njegova kritika je usmerjena v rekontekstualizacijo ali, natančneje, dekontekstualizacijo grafitov/*street arta* v procesu kooptacije ulične umetnosti s strani kapitalizma in kulturne industrije, ki se v tem postopku depolitizirata in komodificirata. O vprašanju kooptacije piše tudi Tea Dežman, ki problematizira komercializacijo grafitov. Natančneje, Tea Dežman raziskuje procese, v katerih postanejo grafiti orodje marketinških kampanj, analizira strategije podjetij, ki v oglaševalskem programu prevzemajo in izkoristijo urbane umetniške prakse, da bi privabili ciljno skupino potrošnikov.

Razpravi o inkorporaciji ulične umetnosti v domeno strateškega oglaševanja sledi besedilo Tee Šabić o ulični umetnosti, ki skuša vstopiti in se umestiti v javni prostor, napolnjen z oglasnimi simboli. Tea Šabić raziskuje identitetni in izobraževalni potencial *street arta* in njegove sposobnosti za (re)aktiviranje kulture spomina v primeru mesta Reka. Martina Marinović piše o komunikacijski funkciji grafitov v subkulturi grafitiranja na študiji primera grafitarske scene v Pulju. Njena sociološka raziskava sistematično pokaže ključne značilnosti subkulture in analizira vizualno komunikacijo, njeno vsebino in pomen v interakciji grafitarjev. Gregor Kocjančič piše o umetniku Tilnu Sepiču. V kvalitativnem pristopu se osredinja na umetnika individuuma in njegov specifični položaj na področju *street arta*, konceptualizacijo njegovih del in njegovo svojevrstno prakso. Temu sledi besedilo Helene Konda, v katerem avtorica raziskuje grafite v Ljubljani med drugo svetovno vojno. V besedilu analizira aktivistično, družbenopolitično in estetsko razsežnost ljubljanskih grafitov, ki jih umešča v pet konceptualnih kategorij in na področje dejavnosti različnih družbenih skupin. Samo besedilo je pomemben prispevek za že obstoječe gradivo in tudi za bodoče tovrstne raziskovalne pobude in je relevantno tudi zaradi sodobnih političnih bojev na teh prostorih, za katere so značilne relativizacija politike izključevanja, avtorske težnje vladajočih skupin in čedalje radikalnejša ideološka kontaminacija javnega in medijskega prostora. Na primeru istrskega kraja Vodnjan se naslednje besedilo osredinja na tri različne vrste vizualnih intervencij v javni prostor: analiza se dotika političnih, subkulturnih, družbeno angažiranih in umetniških vidikov bogate zakladnice vizualij v tem kraju.

Tematski blok odpira široko paleto perspektiv, teoretskih izhodišč in metod, s katerimi lahko obravnavamo grafite in *street art*. Večplastni pristopi kažejo tudi pojmovno, pomensko in empirično

kompleksnost raziskovane tematike. Krovna koncepta, iz katerih izhajajo proučevanja, so grafiti in *street art*. V njihovi aktualizaciji lahko opazimo nekatere odtenke, po katerih se na tem bogatem kulturnem področju razlikujejo posamezne prakse, saj vsaka vsebuje določen niz vrednosti in pomenov, ki se spreminja glede na družbeni kontekst, v katerem se manifestirajo oziroma v katerem jih opazimo. Tematski blok poudarja prav pomen konteksta pri prebiranju grafitov in *street arta*: poudarjen je odnos med posameznimi deli in okoljem, kjer dela nastajajo, v katerem se artikulirajo in v katerih okvirih delujejo. Poudarek je na delovanju, saj niso specifična zato, ker bi bili goli objekti, temveč nasprotno: čeprav jih je ustvaril človek, se ta dela z vstopom v javni prostor osamosvojijo. Če nadaljujem v tem metaforičnem smislu, ta dela potem, ko so ustvarjena, živijo samostojna življenja. Prav v tem trenutku so pomembni tisti, ki poskušajo vzpostaviti z njimi odnos, tisti, ki jih poskušajo razumeti.

Na tej sledi nastajajo tematski bloki, kot je pričujoči. Njegova gonilna sila je prav razumevanje majhnih razlik, ki tvorijo specifičnost. Prav te kažejo heterogenost, nenehno gibanje, kreativnost in izvirnost tako umetnika in umetnice kot raziskovalca, raziskovalke tega področja. In prav to so točke srečevanja, izmenjave znanja in navdiha. To so vitalni del grafitov in *street arta*, pa tudi tega projekta. Ilustrira ga grafit Hendrix. Kaže na to, da so specifičnosti grafitov in *street arta* pravzaprav del živega tkiva nekega kraja in mesta, družbene in kulturne atmosfere; tkiva, ki je nenehno v gibanju. In dokler so te specifičnosti v gibanju, so v gibanju tudi tisti, ki jih bodo fotografirali, raziskali in jih razumeli.

Literatura

- HŽ INFRASTRUKTURA (2015): *HŽ Infrastruktura podržala inicijativu preimenovanja mosta*. Dostopno na: <http://www.hzinfra.hr/zeleni-most-postaje-hendrixov-most> (20. september 2016).
- N1 (2016): *MOST organizira koncert za 'Hendrixov most'*, 7. september. Dostopno na: <http://hr.n1info.com/a147903/Vijesti/MOST-organizira-koncert-za-Hendrixov-most.html> (20. september 2016).